

ORMAN YANGINLARININ DÜNÜ VE BUGÜNÜ

اورمان نظامنامہ سی

استانبول

۱۳۳۷

FS

فابریقہ لمدیریت عمومیہ سی - زیتون برونی مطبعہ سی

1870 Tarihli Orman Nizamnamesinin Rumi 1337 Yılı Baskısı

1915 Tarihli Memleket Haritası

Bozüyük Ormanları İçin

Tutulmuş Bir Raporu Okurken

ORMAN YANGINLARININ DÜNÜ VE BUGÜNÜ

Erhan Kılıç

İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesinden 1993 yılında mezun olan meslektaşımız Erhan Kılıç halen İstanbul Orman Bölge Müdürlüğünde Bilgi Teknolojileri ve İletişim Şube Müdürü olarak görev yapmaktadır. Görevini başarı ile icra etmesinin yanında ormancılık tarihi konusunda çalışmalarıyla tanınmaktadır. Osmanlı Ormancılığının Zor Yılları ve Bozüyük Ormancılık Tarihi isimli kitaplarının yanında makale ve sempozyum bildirileri vardır.

Orman Yüksek Mühendisi Erhan Kılıç, ormancılık tarihine olan ilgi ve hevesini şu şekilde özetlemektedir. Fakülte yıllarında ormancılığın tarihi konuşulduğunda, ormanların cibali mübaha yöntemiyle köylülerin insafına terk edildikleri tarzında anlatımlar yapılmıştır. Benzer ifadeler birçok hocamızın kitaplarında yer almaktadır. Ancak bu durumun, Osmanlı Devleti'nin ekonomik ve sosyal tarihi açısından bir çelişki olduğunu peşinen söylemek gerekir. Burada ya bir reddi miras söz konusudur ya da konuyu etraflıca araştırmadan aktarım yoluyla bilgi paylaşımı yapılmıştır. Osmanlı tarihinde meydana gelen olayları Osmanlı ekosistemi içerisinde incelemek gerekir. Sistemin tüm bileşenlerinin birbirine bağlı olduğunu bilerek tarihin gerçeklerini tüm karmaşıklığı ile ele almak lazımdır. Unutulmamalıdır ki, geleceğin mükemmel inşası geçmişin doğru şekilde okunup yorumlanmasından geçmektedir. Amaç eskiyi parlatmak değildir ancak bazı şeylerin de bilinmesi gerekmektedir. Osmanlı arşivinde 100 milyonun üzerinde arşiv belgesi olduğu bilinmektedir. Ormancılıkla alakalı binlerce belge, meraklısını beklemektedir.

Ormanlar insan emeği olmadan da doğup gelişebilen birer varlık olması nedeniyle medeniyetin başlangıcından beri kolektif mülk olma özelliğini korumuştur. Osmanlı Dönemi'nde ormanlar,

askeri ihtiyaçların karşılandığı ocaklık ormanları ile halkın serbestçe yararlandığı cibali mübaha ormanları olarak ikiye ayrılmıştır. Ocaklık ormanlarının korunması, gözetilmesi ve üretim yapılması yeniçerilerin denetimine verilmiştir. Faydalanılması serbest anlamına gelen cibali mübaha uygulamasının esası İslam hukukuna göre belirlenmiş ve diğer temel ihtiyaçlar gibi ormanlardan yararlanmanın da ücretsiz olması uygun görülmüştür. Bu konu sosyal devlet anlayışı açısından önemli bir karardır. Osmanlı Devleti'nin zayıflamasıyla birlikte bu tür uygulamalar da eş zamanlı olarak faydasını yitirmiştir. Cibali mübaha uygulaması 1870 tarihli Orman Nizamnamesi ile yürürlükten kaldırılmıştır.

İçinde bulunduğumuz mevsim itibarıyla orman yangınları gündemdeki yerini korumaktadır. Ülkemizde orman yangınlarının geçmişini, mücadele yöntemlerini ve hukuki yönünü bilmekte fayda vardır. Ülkemiz Akdeniz iklim kuşağında yer almaktadır. Meteorolojik şartlar, bitki örtüsü, sarp ve engebeli arazi yapısı ve en önemlisi insan faktörü yangınları kaçınılmaz hale getirmiştir. İhmal ve dikkatsizlik sonucunda meydana gelen yangınların yanında tarla açmak, hayvan otlatmak, kömür yapmak vb. nedenlerle de ormanlar kasten yakılmıştır. Birinci Dünya Savaşı döneminde düşman unsurları veya firari askerler tarafından orman yangınlarına sebebiyet verilmiştir. Yani bugün olduğu gibi geçmişte de insan faktörü ön plandadır.

Osmanlı ormancılığında her ne sebep olursa olsun, insanlığın ortak malı sayılan ormanlarda yangın çıkarmak yasaklanmıştır. 1514 tarihinde ormanda ateş yakan Mihaî isminde bir kişi korucu Hızır'ın beyanıyla Üsküdar mahkemesince cezalandırılmıştır. Orman yangınları çoğunlukla civarda oturan köylülerin çalıştırılmasıyla söndürülmüştür. 1840 tarihli ilk orman layihasında yangınlarla mücadele için orman reisi ve korucuları görevlendirilmiştir. Büyük yangınlarda askeri unsurlar devreye sokulmuştur. Osmanlı Dönemi'nde kasten orman yangın çıkarmanın müeyyidesi ömür boyu kürek cezasıdır. Ağır

bir yaptırımını vardır dolayısıyla bu müeyyide zaman zaman gevşetilmek istenmiştir, alternatifleri aranmıştır. Sivas Valisi Halil Rıfat Paşa 1885 tarihli Tembihname isimli eserinde diğer suçların takibinde kullanılan kaseme usulünün orman yangınları için de kullanılmasını tavsiye etmiştir. Buna göre köylüler öncelikle orman yangınına müdahale edecek ve sonrasında suçluyu yakalayıp devlete teslim edecektir. Şayet suçlu bulunamaz veya teslim edilmezse kaseme usulüne başvurulacaktır. Kaseme usulü, olay yerinde yaşayan insanların yemin ederek suçun failini görüp görmediklerini beyan etmesidir. Buna rağmen fail tespit edilemez ise meydana gelen zarar, ifadeye çağrılan kişilerden tazmin edilmektedir. Ancak ilerleyen yıllarda kaseme usulünün orman yangınlarında işe yaramadığı ortaya çıkmıştır. Zira yangının gerçek zararına karşın tahsil edilecek bedeller zamanla orantısız hale gelmiştir. Ayrıca uzak mıntikalarda bulunan ormanların korunmasında köylülerin mesul tutulmasının, hukuken doğru olup olmadığı sıkça tartışılmıştır. Birinci Dünya Savaşı sırasında ülkemizde görev yapmış Alman uzman Veith, faillere para cezası verilmesini teklif etmiştir. Milli Mücadele Dönemi'nde Ankara Hükümeti, hazırladığı kanun tasarısında ömür boyu kürek cezasını yinelemiştir. Bu konuyu detaylıca anlatmamızın sebebi ormanlarımız hiçbir dönem başıboş bırakılmamıştır.

Osmanlı ormancılığında orman yangınlarıyla ilgili yapılan yayınlarda, yangınların sınıflandırılması ve mücadele yöntemleri bugün yapılanlardan çok farklı değildir. Örneğin 1890 tarihli Orman ve Maadin Mecmuası'nda çıkan bir makalede yangının durumuna, hava hallerine ve ormanın yapısına göre çeşitli mücadele yöntemleri tarif edilmiştir. Yangınla mücadele yönteminin seçimi, mevcut durum göz önüne alınarak tecrübeli ve dirayetli itfaiye memurlarına bırakılmıştır. Yangının yerde seyretmesi durumunda dal, yaprak ve kuru otların üzerine vurularak veya toprak atılarak söndürülmesi istenmiştir. Baltalıklarda ise, yangının başka yerlere sıçramaması için belirli bir mesafeden şerit açılması tavsiye edilmiştir. Açılan şeritlerin üzerindeki yangına elverişli

materyalin olması halinde, yanıcı maddelerin yangın istikametine doğru atılması istenmiştir. Koru ormanlarında yangın tepeye çıkmışsa karşı ateş yönteminin kullanılması istenmiştir. Ayrıca yangın söndürüldükten sonra tekrar alevlenme olmaması için belirli bir müddet beklenmesi ve sahanın kontrol altında tutulması istenmiştir.

Osmanlı Dönemi'nde orman yangınları ilk kez sistematik bir şekilde 1918 yılında kayıt altına alınmıştır. Cumhuriyet tarihinde ise 1937 yılından sonra kayıtlar tutulmaya başlanmıştır. Her iki veri de ormancılığımız açısından kıymetlidir. Bu veriler ışığında yangın geçirmiş meşcerelerin yangın sonrası gelişimini izlemek mümkündür. Örneğin, yangın sonrasında bitki toplulukları ve tür kompozisyonunun değişip değişmediği kolayca anlaşılabilir. Sözlerime son verirken tarihe ilgi duyan meslektaşlarıma üç kitap tavsiye etmek istiyorum.

- Prof. Dr. Halil İnalçık : Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi
- Prof. Dr. Alan Mikhail : Osman'ın Ağacı Altında (Osmanlı İmparatorluğu, Mısır ve Çevre Tarihi)
- Prof. Dr. Suraiye Faroghi : Osmanlı Şehirleri ve Kırsal Hayat